

۱۳۸۴
شماره اول

درسنامه قواعد فقه

قواعد فقه ۱

www.etab.ir

مؤلف

دکتر سید علی موسوی باروق

سرشناسه: موسوی باروق، دکتر سیدعلی، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآورنده: درسنامه قواعد فقه / مؤلف دکتر سیدعلی موسوی باروق
مشخصات نشر: قم: شکوری، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: (قواعد فقه ۱) ۱۹۲ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۶۱-۲۱-۴
قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: فقه - قواعد
موضوع: فقه - قواعد
موضوع: فقه - قواعد - راهنمای آموزشی
رده‌بندی کنگره: ۹۲ ق ۸ / ۵ / ۱۶۹ BP
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۳۲۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۸۵۴۲۵

نام کتاب: درسنامه قواعد فقه / قواعد فقه ۱

مؤلف: دکتر سیدعلی موسوی باروق

ناشر: شکوری

تاریخ و نوبت چاپ: اول / فروردین ۱۳۹۴

قطع و صفحه: ۱۹۲ صفحه وزیری

چاپخانه: زمزم

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

بهاء: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۶۱-۲۱-۴

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ می‌باشد.

مرکز بخش: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد

تماس با مؤلف: ۰۹۱۴۹۸۴۰۵۴۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	مقدمه
۱۵	اصطلاحات فقه و قواعد
۱۵	تعریف فقه
۱۵	تقسیم بندی احکام شرعی
۱۵	حکم تأسیسی (ابتدایی)
۱۶	حکم امضایی
۱۶	اهمیت تمایز احکام تأسیسی و امضایی
۱۶	حکم تکلیفی و وضعی
۱۶	قاعده
۱۷	قاعده‌ی فقهی و مسئله فقهی
۱۷	قاعده‌ی اصولی و قاعده‌ی فقهی
۱۸	پرسش
۱۹	قاعده‌ی ید و تصرف
۲۰	تعریف ید
۲۰	مصادیق ید

۲۱	منظور از قاعده‌ی ید.....
۲۲	شرایط حجّیت «ید».....
۲۲	مدارک و مستندات ید.....
۲۳	تفاوت سیره و بناء عقلاء.....
۲۶	اماره و اصل.....
۲۶	اماره بودن ید.....
۲۷	مبانی اماره بودن بودن ید.....
۲۸	تعارض «قاعده‌ی ید» با استصحاب.....
۲۹	تعارض «ید» با امارات دیگر.....
۳۰	حاکمیت ید.....
۳۱	در صورت تعارض استصحاب با «قاعده‌ی ید»، دو مورد استصحاب جاری می‌شود: .
۳۲	حاکمیت ید در مقام تنازع.....
۳۴	موارد اختلاف در حجّیت قاعده‌ی ید.....
۳۴	۱- اعیان موقوفه.....
۳۵	۲- منافع.....
۳۶	۳- حقوق.....
۳۷	توضیح جریان «ید» در حقوق.....
۳۷	کاربرد «قاعده‌ی ید» در موارد احتمال وقفیت:.....
۳۸	ایادی متعدد و دلالت آن‌ها بر ملکیت.....
۳۹	تعدّد ایادی و صورتهای گوناگون.....
۴۰	«قاعده‌ی ید» در قانون مدنی ایران.....
۴۱	نقش تصرف در حق ارتفاق.....
۴۱	اقرار ذوالید در دادگاه.....
۴۲	پرسش.....
۴۳	قاعده‌ی ضمان ید.....

۴۳	مفاد قاعده.....
۴۳	تفاوت «قاعده‌ی ید» با قاعده‌ی «علی الید».....
۴۴	فرق قاعده‌ی ضمان ید با قاعده‌ی اتلاف.....
۴۴	مستندات قاعده‌ی عَلَی الید.....
۴۴	۱- بناء عقلاء.....
۴۵	۲- سیره‌ی اسلامی.....
۴۵	۳- حدیث نبوی.....
۴۵	جهل و عمد.....
۴۶	مفاد و تجزیه‌ی روایت: عَلَی الید.....
۴۶	بند اول، سند روایت.....
۴۷	بند دوم، عَلَی الید.....
۴۷	ید عدوانی و ید غیرعدوانی.....
۴۸	ید ضمانی و ید امانی.....
۴۸	بند سوم، مای موصول.....
۴۸	ضمان منافع.....
۵۰	ضمان غاصب نسبت به منافع مال مغضوب.....
۵۲	تغییر عین مأخوذه.....
۵۳	بند چهارم، أَخَذْتُ.....
۵۴	بند پنجم، تأدیه.....
۵۵	تأدیه باید به مالک باشد.....
۵۵	تأدیه‌ی حکمی.....
۵۶	بند ششم، چه باید تأدیه شود؟.....
۵۷	موارد عدم امکان ردّ عین.....
۵۸	پرداخت معادل در صورت تلف عین.....
۵۹	تطبیقات:.....

۵۹	جبران خسارت در صورت ناقص و یا معیوب شدن مال
۶۰	جبران زیان
۶۰	تعریف مثلی و قیمی
۶۱	نکات؛ آگاه سازی
۶۵	پرسش
۶۷	قاعده‌ی الْخَرَجُ بِالْضَّمَانِ
۶۸	معنای روایت
۶۸	قول فقهای امامیه
۶۹	پرسش
۷۱	قاعده‌ی استیمان
۷۱	مفاد قاعده
۷۱	تعریف استیمان و عناصر آن
۷۲	مستندات قاعده
۷۲	الف) روایات
۷۳	امین در صورت تعدی و یا تفریط ضامن است
۷۴	عناصر استیمان
۷۵	نکات؛ آگاه سازی
۷۵	اثبات تعدی و تفریط
۷۶	ب) قاعده‌ی احسان
۷۷	اقسام امانت
۷۸	ماهیت حقوقی ید امانی
۷۸	دسته‌بندی اقسام ید
۷۹	موارد قابل بررسی
۷۹	۱- ید صنعتگران و کارگران:
۸۰	۲- ید باربر

۸۱	پرسش.....
۸۳	قاعده‌ی اتلاف.....
۸۳	مقاد قاعده.....
۸۳	مستندات.....
۸۳	۱- کتاب.....
۸۴	۲- سنت.....
۸۵	۳- اجماع.....
۸۵	۴- دلیل عقلی و بناء عقلاء.....
۸۵	تبیین عناصر روایت اتلاف.....
۸۶	اتلاف حقیقی و اتلاف حکمی.....
۸۷	مال چیست؟.....
۸۸	تفاوت ضمان اتلاف و ضمان ید.....
۸۸	اقسام قاعده‌ی اتلاف.....
۸۸	۱- اتلاف بالمباشره.....
۸۸	۲- اتلاف بالتسیب.....
۸۹	نکات؛ آگاه سازی.....
۹۰	قاعده‌ی اتلاف و قانون مدنی.....
۹۱	پرسش.....
۹۳	قاعده‌ی تسبیب.....
۹۳	تعریف تسبیب.....
۹۴	مدرك قاعده‌ی تسبیب.....
۹۶	عدم دخالت عمد و قصد در ضمان تسبیب.....
۹۷	اجتماع مباشر و مسبب.....
۹۸	اجتماع دو سبب.....
۱۰۰	قول به تفصیل.....

چند مسأله.....	۱۰۲
جمع بندی و نتیجه.....	۱۰۳
غرور و ائتلاف.....	۱۰۴
پرسش.....	۱۰۵
قاعده‌ی اقدام.....	۱۰۷
اقدام در لغت و تعریف فقها.....	۱۰۷
مفاد قاعده.....	۱۰۷
۱- اقدام به بیان.....	۱۰۸
۲- اقدام به ضمان.....	۱۱۰
مستندات قاعده‌ی اقدام.....	۱۱۰
الف، روایات.....	۱۱۱
ب، بناء عقلاء.....	۱۱۳
ج، اجماع.....	۱۱۴
پرسش.....	۱۱۴
قاعده‌ی لاضرر.....	۱۱۵
مفاد قاعده.....	۱۱۵
مستندات قاعده.....	۱۱۵
الف) عقل.....	۱۱۵
ب) کتاب.....	۱۱۶
ج) سنت.....	۱۱۷
د) اجماع.....	۱۱۹
تحلیل معنای مفردات حدیث.....	۱۱۹
معنای ضرر.....	۱۱۹
ضرار.....	۱۲۰
فرق ضرر و ضرار.....	۱۲۱

۱۲۲	نظریات فقها در معنای «لا» در قاعده‌ی لاضرر.....
۱۲۲	الف) نظریه‌ی شیخ مرتضی انصاری.....
۱۲۳	ب) نظریه‌ی محقق خراسانی.....
۱۲۴	ثمره‌ی بحث.....
۱۲۵	ج) نظریه‌ی شریعت اصفهانی.....
۱۲۶	د) نظریه‌ی مرحوم نراقی.....
۱۲۶	ضرر نوعی ضرر شخصی.....
۱۲۸	نکات؛ آگاه‌سازی.....
۱۲۸	نکته‌ی اول؛ دفع ضرر از خود با ضرر به دیگری.....
۱۲۸	نکته‌ی دوم؛ تحمل ضرر.....
۱۲۹	نکته‌ی سوم؛ تعارض دو ضرر بر یک نفر.....
۱۲۹	نکته‌ی چهارم؛ احکام ضرری فراوان است.....
۱۳۰	نکته‌ی پنجم؛ آیا عدم النفع ضرر محسوب می‌شود؟.....
	نکته‌ی ششم؛ آیا مفاد «قاعده‌ی لاضرر» منحصرأ نفی حکم است یا اثبات حکم را
۱۳۱	هم فرا می‌گیرد؟.....
۱۳۱	تقدیم قاعده‌ی لا ضرر بر قاعده‌ی تسلیط.....
۱۳۳	تفصیل مسأله.....
۱۳۵	قاعده‌ی لا ضرر در قانون مدنی ایران.....
۱۳۷	پرسش.....
۱۳۹	قاعده‌ی غرور.....
۱۳۹	معنا و مفاد قاعده.....
۱۴۰	مستندات قاعده.....
۱۴۰	الف) روایات.....
۱۴۰	ب) بنای عقلا.....
۱۴۱	ج) اجماع.....

۱۴۱	 (د) روایات خاصه
۱۴۲	 صور مسأله‌ی
۱۴۴	 مصادیق قاعده
۱۴۶	 رابطه‌ی مالک با غاز و مغرور
۱۴۸	 پرسش
۱۴۹	 قاعده‌ی احسان
۱۴۹	 تعریف قاعده
۱۵۰	 احسان چیست؟
۱۵۰	 احسان به شرط مطابقت با واقع
۱۵۱	 ماهیت احسان
۱۵۱	 مثال‌های قاعده
۱۵۲	 مصلحت عمومی
۱۵۳	 مدارك و مستندات قاعده
۱۵۳	 کتاب
۱۵۳	 محسن کیست و سبیل چیست؟
۱۵۴	 سنت
۱۵۵	 عقل
۱۵۶	 اجماع
۱۵۷	 اشکال و پاسخ آن
۱۵۷	 اجرت در برابر احسان
۱۵۸	 پرسش
۱۵۹	 قاعده‌ی صحت
۱۵۹	 مفاد قاعده
۱۵۹	 ۱- اصل صحت به مفهوم جواز تکلیفی
۱۶۰	 دلایل اصل صحت به مفهوم تکلیفی

۱۶۰	الف) آیات.....
۱۶۰	ب) روایات:.....
۱۶۱	۲- اصل صحت به مفهوم وضعی.....
۱۶۲	دلایل اصل صحت به مفهوم وضعی.....
۱۶۲	الف) اجماع:.....
۱۶۲	ب) بنای عقلا:.....
۱۶۲	ج) ظهور حال مسلمان:.....
۱۶۳	صحت به اعتقاد چه کسی؟.....
۱۶۴	قاعده‌ی صحت ، اصل عملی است یا اماره؟.....
۱۶۵	اصل موضوعی نه حکمی.....
۱۶۷	قلمرو صحت.....
۱۶۸	نکته، اصل سببی و مسببی.....
۱۶۸	تعارض قاعده‌ی صحت با استصحاب.....
۱۶۹	توضیح فروض.....
۱۷۱	نتیجه‌گیری.....
۱۷۱	نمونه‌هایی از کاربرد قاعده‌ی صحت.....
۱۷۲	اصل صحت در قانون مدنی ایران.....
۱۷۳	سه اصل دیگر.....
۱۷۵	پرسش.....
۱۷۷	قاعده‌ی مَا يُضْمَنُ.....
۱۷۷	قواعد منصوص و اصطیادی.....
۱۷۷	مفاد قاعده.....
۱۷۸	عقد صحیح و فاسد.....
۱۷۸	عقد فاسد.....
۱۷۸	سابقه‌ی قاعده در متون فقهی.....

۱۷۹	تحلیل مفردات قاعده.....
۱۷۹	ضمان.....
۱۸۱	«باء».....
۱۸۳	عقد صحیح ذاتاً مقتضی ضمان است.....
۱۸۴	مبانی فقهی قاعده.....
۱۸۴	۱- قاعده‌ی بد.....
۱۸۴	۲- قاعده‌ی اقدام.....
۱۸۵	۳- قاعده‌ی لا ضرر.....
۱۸۶	۴- احترام به مال دیگران.....
۱۸۷	۵- استدلال مرکب.....
۱۸۷	معنای عکس قاعده و محل جریان آن.....
۱۸۹	کاربرد این قاعده در حقوق.....
۱۹۰	استثنائات قاعده.....
۱۹۰	ثمن مبیع مغضوب در فرض علم مشتری به غصب.....
۱۹۱	عقد شرکت فاسد.....
۱۹۱	قاعده‌ی مَا یُضْمَنُ در قانون.....
۱۹۲	پیشش.....

◆ مقدمه

در دنیای کنونی، پایه‌های علوم از اهمیت بسیاری برخوردارند، یکی از این علوم، رشته‌ی فقه به عنوان شاخه‌ای از علوم اسلامی است که برگرفته شده از متون اسلامی است، و تعیین کننده بخشی از آیین زندگی است که در شریعت اسلام معین شده است و از بدو تولد تا به هنگام مرگ را فرا می‌گیرد.

از طرفی فقه در شریعت و نظام اسلامی همان قوانین و حقوقی است که بعد از تئوری پردازی و استنباط به مرحله‌ی اجرا درمی‌آید. از این روی است که جهت تحقیق هرچه بیشتر این علم بایستی به فراگیری دیگر علوم مرتبط از جمله قواعد فقه پرداخت.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و متناسب با تغییر نگرش‌ها و رفتارها قوانین متعددی، حتی قانون اساسی دچار تغییر و تحول گردید. ریشه‌ی بسیاری از مبانی قانون‌گذاری در جمهوری اسلامی ایران فقه شیعه و قواعدی بود که ما آن را در چارچوب قواعد فقه می‌شناسیم.

قواعد فقه زیربنای فقه و حقوق اسلامی را تشکیل می‌دهد که با شناخت آن، دانشجویان رشته‌های فقه، حقوق و طلاب حوزه‌های علمیه توانایی بالایی پیدا می‌کنند تا در فقه و حقوق اسلامی، بینش قابل توجهی داشته باشند که این امر در جهت رسیدن به مرحله‌ی استنباط و درک مسائل فقهی دارای اهمیتی فوق العاده است و نیز به آموخته‌های آنان نظم خاصی بخشیده و دایره‌ی قدرت استدلال و تجزیه و تحلیل فقهی و حقوقی‌شان را وسعت می‌دهد.

از سوی دیگر شناخت دقیق قواعد مهم و بنیادین فقه، تربیت فقها و حقوقدانان صاحب رأی، قانون‌گذاران متبحر و بالا رفتن طراز علمی جامعه را در ابعاد تخصصی فقه و حقوق را در پی خواهد داشت.

از جمله‌ی موضوعات مهم در حوزه‌ی فقه و به ویژه روش منطقی استدلال فقهی، پرداختن به قواعد فقهیه است که به همت فقها و بزرگان اندیشه فقهی، رونق بسیار یافته است؛ به گونه‌ای که امروزه باب مستقل و کاربردی با عنوان قواعد فقهیه وجود دارد که از سوی اندیشه‌گران و تحلیل‌گران در دیگر حوزه‌های مطالعاتی نیز مورد توجه می‌باشد.

این اثر سعی دارد ضمن معرفی مختصر و کاربردی قواعد فقهی که مخاطبان خاص خود را در میان دانشجویان و محققان دارد، بتواند زمینه‌ی مناسبی برای پرداختن روش‌شناختی و عملیاتی به قواعد فقه را بیش از پیش فراهم سازد.

بر همین اساس در جلد اول کتاب سعی شده است تا بررسی اجمالی و در حد ضرورت در تعداد بیشتری از قواعد فقهی، حقوقی صورت گیرد تا دانش‌پژوهانی که در مقطع کارشناسی حقوق، تحصیل می‌کنند و یا به نحوی از انحاء با مباحث حقوقی سر و کار دارند اطلاعات بیشتری را از قواعد فقه و حقوقی کسب نمایند. در جلد دوم آن در بعضی از قواعد فقه که کاربرد گسترده‌تری دارند توضیحاتی بیان شده است.

در این کتاب نویسنده در مورد قواعد فقهی، به کار رفته در حقوق را مورد بررسی قرار داده و به آیات قرآن، سیره‌ی پیامبر ﷺ، روایات معصومین، اتفاق نظر با اجماع فقها، بناء عقلا، سیره و روش مسلمین، استناد کرده است.

دکتر سید علی موسوی باروق

پنجم فروردین ماه ۱۳۹۳

بیست و پنجم جمادی الاول ۱۴۳۵